

священик Сергій Колот,
кандидат богословських наук,
учений секретар та старший викладач
кафедри біблійних та філологічних дисциплін
Київської православної богословської академії

СВІДЧЕННЯ РАНЬОХРИСТИЯНСЬКОЇ ПАМ'ЯТКИ «ВЧЕННЯ ДВАНADЦЯТЬОХ АПОСТОЛІВ» ПРО НЕЗАЛЕЖНІСТЬ МІСЦЕВОЇ ЦЕРКВИ

У статті проаналізовано пам'ятку християнської писемності «Вчення дванадцятьох апостолів», визначено й розкрито богословські засади існування помісних православних Церков згідно з твором «Дідахі».

Ключові слова: Дідахі, помісна Церква, харизматичне служіння, єпископ.

Існування помісних православних Церков в незалежному статусі з апостольських часів є загальноприйнятною формою організації устрою єдиної Церкви Христової. Маючи різні погляди щодо механізмів визнання автокефалії, всі сучасні помісні Церкви згодні з наявністю як у Священному Писанні, так і у Священному Переданні вагомих богословських підстав для існування Церков у незалежному форматі [11, с. 175 – 178]. Догматичні основи універсальності і локальності Церкви дисциплінарно реалізуються в її інституційному устрої. Отже, від правильного розкриття і не декларативної реалізації богословських засад Церкви залежить її історичне майбутнє. Тому сучасна проблематика церковного життя та міжправославних відносин у контексті реальності існування й діяльності нових автокефальних помісних Церков, а також богословська наука ставлять перед нами завдання дослідження і розкриття богословських засад церковної незалежності. Якщо мова йде про Священне Передання, то почати треба з таких ранніх пам'яток християнської писемності, як «Вчення дванадцятьох апостолів», «Пастир» Єрми, Послання сщмч. Ігнатія Богоносця, сщмч. Климента Римського, ап. Варнави та ін. Саме в цих творах проілюстровано формування нормативного церковного Передання, яке проторувало шлях свого розвитку через сприйняття і поширення апробованої практики місцевої Церкви. Таким чином, від звичаю до канону, не дивлячись на централізацію форм церковної організації, в Церкві збереглися фундаментальні еkleзіологічні засади її автокефального устрою. Можливо,

і сьогодні ці пам'ятки церковної писемності здатні пролити світло на шляхи вирішення багатьох актуальних проблем сучасного церковного життя.

За змістом і часом походження серед перерахованих вище ранньохристиянських пам'яток особно стоїть «Вчення дванадцятьох апостолів». За особливістю опису церковного устрою цей твір найбільше наближений до апостольського періоду життя Церкви. Тому з нього і почнемо аналіз джерел Священного Передання.

У літературі, присвяченій «Вченню дванадцятьох апостолів», пам'ятку прийнято називати першим словом її пової грецької назви «Дідахі» – вчення.

Джерела та історіографія проблеми. Як першоджерело використано твір «Вчення дванадцятьох апостолів» в українському перекладі з давньогрецької мови, виконаному митрополитом Епіфанієм (Думенком). Пам'ятку християнської писемності «Дідахі», а також проблематику діяльності місцевих християнських Церков досліджували такі вчені, як митрополит Епіфаній (Думенко) [5; 12], протопресвітер Микола Афанасьєв [9], протоієрей Олександр Трофимлюк [5], Мишцин В. [14], П. Гідулянов [10], М. Сагарда [15], В. Соловійов [16], Р. Зом [13] та ін.

Мета статті полягає в дослідженні богословських засад та специфіки функціонування незалежної християнської громади за ранньохристиянським твором «Вчення дванадцятьох апостолів». Для досягнення поставленої мети треба виконати такі **завдання**: виявити, розкрити і проаналізувати богословські засади та умови існування не-

залежної християнської громади, описаної у «Вченні дванадцятьох апостолів».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Не дивлячись на дискусійність щодо часу написання (70-ті роки I століття – середина II століття), одним з перших творів ранньохристиянської донікейської писемності, який слугує містком між століттям святих апостолів і часом діяльності їх найближчих послідовників – апостольських мужів, вважається «Вчення дванадцятьох апостолів». Відомий патролог М. Сагарда вважає, що основа твору сформувалася у 70-ті, 80-ті роки, а біля 100-го року відбулася остання сирійська редакція пам'ятки [15, с. 57 – 58].

Сучасний дослідник і перекладач церковно-канонічних збірників донікейського періоду митрополит Епіфаній (Думенко), порушуючи проблематику оригінальності «Вчення дванадцятьох апостолів», пише, що цей твір «становить основу для низки пам'яток канонічного характеру. Частина розділів «Дідахі» увійшла в сьому книгу «Апостольських постанов», а вчення про два шляхи було покладено в основі іншого твору під назвою «Канони святих апостолів». Простежується подібність перших 6-ох розділів «Дідахі» з 18 – 20 розділами «Послання Варнави». Це спричинило питання про взаємозалежність творів, але цілісність і простота «Дідахі» висуває саме його як першоджерело» [12, с. 52 – 53].

На думку відомого бібліста та історика давньої Церкви В. Н. Мишцина батьківщиною «Вчення дванадцятьох апостолів» є Близький Схід, а саме – Палестина або Сирія. Свої висновки вчений аргументує тим, що саме в цій місцевості зародилося пророче служіння. Саме тут воно користувалося найвищим авторитетом і було популярним в новозавітній інтерпретації як вид харизматичного служіння [14, с. 274]. Автор «Дідахі» постає перед читачем як один із таких харизматичних пророків, який навчає віруючих і застерігає християнські громади берегтися лжепророків.

Перші посилання і цитування пам'ятки «Дідахі» спостерігаємо в Олександрійській Церкві III століття. Климент Олександрійський (Стромати, I, 20. 100) [4] й Ориген (О началах, III, 2.7) [6] цитують «Вчення дванадцятьох апостолів» і називають його Священним Писанням. У IV столітті Церква вже визначилася з канонічною гідністю твору

«Дідахі». У Церковній історії (III, 25. 4) [3] Євсевій Кесарійський, згадуючи про «Вчення апостолів», не зараховує його до книг Нового Завіту. Святитель Афанасій Олександрійський у 39-му Пасхальному посланні серед корисних для читання, але не канонізованих книг згадує «Вчення апостолів» [7].

У VI – IX століттях Антіохійський патріарх Анастасій (VI ст.) і Константинопольський патріарх Никифор (IX ст.) згадують «Вчення дванадцятьох апостолів» як апокрифічну книгу. Твір активно використовувався в Західній Церкві й арабському християнському світі. Востаннє його переписав у 1056 році нотарій Лев [15 с. 60 – 61]. Наступні церковні автори не цитують «Дідахі», і ця пам'ятка губиться серед давніх рукописів.

Зі згадок давніх християнських письменників ми бачимо, що «Вчення дванадцятьох апостолів» було відомим та користувалося авторитетом в давній Церкві, але з розвитком церковної організації, богослужіння, ієрархії, патристичної писемності втрачає свою актуальність.

У 1875 році серед рукописів Святогробського подвір'я у Константинополі «Дідахі» віднайшов митрополит Нікомидійський Філофей Врієній, а згодом, у 1883 році, він його опублікував [15, с. 61]. Відтоді твір розпочав «нове життя», але вже не в статусі морально-етичного катехізису для ранньохристиянської громади чи уставу для мандруючих представників харизматичного служіння, а як пам'ятка християнської писемності. Не дивлячись на досить невеликий обсяг, «Дідахі» як носій традиції ранньої Церкви є цінним історичним, догматичним, літургічним і канонічним джерелом.

Твір «Вчення дванадцятьох апостолів» є давнім богословським трактатом, в якому автор лаконічно намагається викласти поняття про Бога і Церкву, найважливіші засади християнської поведінки, умови існування, правила діяльності церковної організації і представників харизматичного та ієрархічного служінь. Виходячи з повної назви твору – «Вчення Господа передане народам через дванадцять апостолів», – адресатом твору були усі без винятку християни як з юдеїв, так із язичників.

За змістом «Дідахі» складається з 16 розділів і умовно поділяється на три головні частини:

Перша частина (I – VI рр.) містить моральне вчення про «два шляхи» (шлях життя і шлях смерті);

Друга частина (VII – X рр.) – літургічна;

Третя частина (XI – XV рр.) присвячена питанням церковної організації та дисципліни.

В останньому, шістнадцятому, розділі лунає заклик бути готовим до другого пришествя Господнього. Близько до євангельської розповіді охарактеризовано останні часи перед днем судним. Тому завершальна частина твору є есхатологічною [5, с. 7 – 9].

Виходячи з порушеної проблематики, мети і завдань статті нас в першу чергу цікавитимуть XI – XV розділи, які присвячені питанням церковної організації та дисципліни.

Перед тим, як перейти до розгляду устрою та організації місцевої християнської Церкви у I столітті, треба з'ясувати, що автор «Дідахі» говорить і вчить про походження і сутність Церкви в цілому.

Крім віри в живого істинного Бога у «Вченні дванадцятьох апостолів» присутнє сповідання про Господа Ісуса як Христа, сина Давидового і Сина Божого, який повідомив людству про початок нового духовного життя, заснувавши Церкву, як початок Царства Божого і про те, що Йому належить вдруге прийти для повного здійснення цього царства при завершенні буття цього земного світу і воскресіння усіх святих [2, с. 14].

Поняття про Церкву в автора «Дідахі» викладене у вселенському контексті. *Εκκλησία* – не тільки молитовне зібрання віруючих, але новий народ Божий – християни, які увійдуть в Царство Боже. Властивостями Церкви є єдність і святість. Реалізацією єдності всіх християн в Церкві є Євхаристія: *«Як цей переломлений хліб був розсіяний над горами і зібраний в єдине, так нехай буде зібрана і Церква Твоя від країв землі в Царство Твоє, бо твоя слава і сила через Ісуса Христа на віки»* (Дідахі, 9, 6).

Єдина Церква Христова, за «Вченням дванадцятьох апостолів», представлена у незалежній християнській громаді віруючих – місцевій Церкві: *«Бо Господь сказав: «У кожному місці, у будь-який час приносьте мені чисту жертву», «бо Я Великий Цар, – каже Господь, – ім'я Моє дивне серед народів»* (Дідахі, 14, 3). У вісімдесяти роки I ст. Єрусалимського храму вже не було, і рання Церква відмежовується від юдеїв у вигляді окремих незалежних громад. Повнота ієрархічної влади була переда-

на від Христа і дванадцятьох апостолів служителю двох рангів. Перший ранг складали представники харизматичного служіння: апостоли, пророки, вчителі. До другого рангу належали представники ієрархічного служіння: єпископи і диякони.

Мандруючі апостоли, згідно з «Дідахі», очолюють тогочасну церковну ієрархію, вони поєднували в собі вище перераховані служіння. Першість і діяльність апостолів підкреслювала єдність Церкви. Відвідуючи християнські Церкви з місією проповіді, кульмінацією якої була Євхаристія, мандруючий апостол об'єднував ці громади одним сповіданням Христа і забезпечував євхаристійне спілкування. Тому сукупність вищої ієрархічної влади і служіння не була зосереджена для кожної місцевої церкви в особі одного предстоятеля, а реалізовувалася у загальноцерковному масштабі мандруючими апостолами, а на місцевому рівні харизматичними та ієрархічними служителю [16, с. 478].

Сфера діяльності пророків і вчителів, згідно з «Дідахі», полягала у проповіді слова Божого, звершенні Євхаристії і влаштуванні трапез для бідних. Єпископи і диякони за рангом були нижчими служителю і допомагали харизматичним пророкам. Це простежується з самих назв цих служителів. Слово «єпископ» походить від давньогрецького дієслова «ἐπισκοπέω», що означає «наглядаю». Слово «диякон» походить від давньогрецького іменника «δίακονος», що означає «служитель». Крім богослужбової та проповідницької місії, свідчень про інші види діяльності представників цих служінь в «Дідахі» ми не знаходимо. Це пояснюється тим, що більша частина питань церковного життя місцевої громади залежала від самих віруючих.

Самостійність християнських громад, згідно з «Дідахі», була дуже широкою. Практично немає такої сфери, де б не відчувався вплив громади. Громада сама стежить за тим, щоб мандруючі апостоли не користувалися її гостинністю більше одного-двох днів: *«Кожного апостола, який приходить до вас, прийміть як Господа. І нехай не залишається, хіба що на один день, а коли буде потреба – то ще на один, якщо ж залишиться на три дні – то він лжепророк»* (Дідахі, 11, 4 – 5).

Щодо проповідницької харизми пророків «Дідахі» приписують не піддавати її критиці. Громада, дивлячись на життя пророка, має

відрізнити лжепророка від істинного слугителя, а також прийняти рішення, за яких обставин виконувати його волю, а за яких ні: *«І кожного пророка, який промовляє у душі, не випробовуйте і не засуджуйте, бо кожен гріх буде відпущений, а цей відпущений не буде. Адже не кожен, хто промовляє в душі, пророк, а тільки той, хто проводить життя у Господі. Тому за способом життя визначте різницю між лжепророком і пророком... Кожен пророк, який навчає істині, але не робить того, чого навчає, – лжепророк... Якщо хтось скаже в душі: «Дай мені грошей чи чогось іншого», – не слухайте його. Якщо ж він попросить дати для тих, хто в потребі, то нехай ніхто його не осуджує»* (Дідахі 11, 7 – 12). З приводу сприйняття громадою слів пророка професор П. Гідулянов зазначає, що істинним пророцтвом для Церкви вважалося тільки те, яке було визнане зібранням громади (2 Кор. 12: 12). Таким чином в кожному окремому випадку можна припустити, що подорожуючі проповідники (апостоли, пророки, вчителі) виражали волю Божу, а зібрання громади визнавало її такою зі свого боку. Ці два моменти спостерігаємо в процесі прийняття рішень в місцевій Церкві. Як в питаннях догми, так і дисципліни необхідним було визначення волі Божої. Присутній апостол або пророк повідомляв цю волю зібранню, а воно через свою рецепцію визнавало, що це є справді воля Божа і яким чином вона має набути сили для Церкви» [10, с. 14]. Жодна громада не мала формальної влади на усю Церквою. Тому, як зауважує Р. Зом, сприйняття певних рішень і практики усюю повнотою Церкви залежало від їх рецепції більшістю місцевих Церков [13, с. 53 – 54].

Місцева Церква приймає рішення про допомогу мандруючим представникам харизматичного служіння, забезпечує пристановище, зобов'язує займатися тією чи іншою справою, обирає для них рід заняття: *«Кожен, хто приходить в ім'я Господнє, нехай буде прийнятий після того, як, випробувавши, ви його пізнаєте, бо матимете уявлення про добро і зло... А якщо, будучи ремісником, він захоче у вас осісти, то нехай працює і їсть. А якщо він не знає ремесла, чинить з ним на свій розсуд, щоб християнин не жив між вами бездіяльно»* (Дідахі, 12, 1 – 4).

За громадою закріплене право стежити за належним звершенням таїнства Євхаристії:

«Щодо Євхаристії приносять подяку так...» (Дідахі, 9, 1). Віруючі стежать, щоб до причастя приступали тільки охрещені: *«Нехай ніхто не споживає, а ні не від подяки вашої, окрім хрещених в ім'я Господнє, адже про це Господь сказав: «Не давайте святині псам»* (Дідахі, 9, 5). Громада стежить за виголошенням як подяки після причастя молитов у визначеній послідовності: *«А, наситившись, приносять подяку так...»* (Дідахі, 10, 1). Місцева Церква дає дозвіл пророкам підносити євхаристійні молитви у поєднанні з богослужбовою харизмою: *«Пророкам же дозволяйте творити подяку, скільки вони захочуть»* (Дідахі, 10, 7).

Поведінка, взаємовідносини між віруючими і розвиток місцевої Церкви в «Дідахі» врегульовуються самою громадою. Віруючі спільно розмірковують, що є корисним для душі: *«Часто збирайтесь, шукаючи те, що потрібне душам вашим, бо не принесе вам користі весь час віри вашої, якщо ви не досягнете довершеності в останній час»* (Дідахі, 16, 2). Морально стійкіші члени громади мають підтримувати слабших, викриваючи їхні помилки і гріхи: *«Не чини розколу, але примирюй тих, хто ворогує. Суди справедливо і не зважай на особу, звинувачуючи в гріхах»* (Дідахі, 4, 3). Викривають з належною християнською любов'ю, а несправедливого готові провчити: *«Дорікайте один одному не в гніві, а в мирі, як написано в Євангелії. А з кожним, хто з іншим поводить несправедливо, нехай ніхто не розмовляє і не вислуховує його, аж доки він не покається»* (Дідахі, 15, 3).

В загальному стан місцевої Церкви, згідно з Дідахі, дуже нагадує устрій християнських громад часів святих апостолів, описаних в книзі Діян і Посланнях святих апостолів. Зібрання віруючих самостійно керує справами своєї Церкви, але підкоряється авторитету мандруючих служителів. В питаннях віри громадами керують мандруючі апостоли, а на місцях богослужіння і проповідь здійснюють пророки. Такий устрій апостольського часу зберігся до кінця I ст. У посланнях священномученика Климента Римського і священномученика Ігнатія Антіохійського, які датуються початком II ст., не згадується про пророків [14, с. 288]. Отже, інформацію, яку ми черпаємо з «Дідахі», не варто надто екстраполювати на всю Церкву того часу, не забуваючи, що ця пам'ятка, ймовірно, ілюструє стан Церкви в Палестині, де було особливе

ставлення до пророчого служіння. Це не означає, що пророчого служіння в той час вже не було, але це свідчить, що вплив харизматичних служителів на місцях був різним.

На фоні самостійності Церков текст «Вчення дванадцятьох апостолів» говорить про можливість зловживання мандруючими служителю своїм становищем. «Дідахі» відображають процес поступового відходу, скасування або трансформації ієрархії харизматичних служителів. Місце мандруючих апостолів, пророків і вчителів займають єпископи і диякони. Варто відзначити, що відсутність згадки про пресвітерів, знову ж таки, може бути пояснена палестинським походженням пам'ятки «Дідахі» з характерними для цієї місцевості особливостями. Незалежність громади реалізується в тому, що віруючі приймають активну участь в обранні єпископів і дияконів. Автор «Дідахі» намагається підняти і закріпити авторитет ієрархічного служіння і шанувати їх так само, як пророків і вчителів: *«Тому виберіть собі достойних перед Господом єпископів та дияконів, мужів смиренних та несірбололюбивих, правдивих та випробуваних, нехай вони для вас виконують служіння пророків та учителів. Тому не зневажайте їх, вам належить вшановувати їх разом із проками та учителями»* (Дідахі, 15, 1).

Враховуючи контекст змісту «Вчення дванадцятьох апостолів», з часом якісне, правдиве і випробуване харизматичне служіння стає великою рідкістю. Траплялося, що в громаді зовсім не було пророка, і тоді «Дідахі» приписують поділитися зібраними приношеннями з бідними: *«Якщо у вас немає пророка, то віддайте бідним»* (Дідахі, 13, 4). Обов'язки та функції харизматиків поступово переходять до представників ієрархічного служіння. Єпископи і диякони, поставлені для релігійно-морального нагляду за окремими групами віруючих, мають зайняти роль проповідників, вчителів і служителів для всієї громади [8, с. 149]. Вони мають володіти такими якостями: бути *«достойним Господа»*, *«несірбололюбивими»* для звершення євхаристії, так само як і пророкам, бути *«істинними і випробуваними»* для того, щоб звершити їхнє служіння. Якщо авторитет пророків і мандрівних проповідників базувався на натхненні і моральній силі проповіді, то ієрархічне служіння не передбачало харизматичного дару пророцтва і вчительства. Єпископи і ди-

якони обираються громадою і завдяки цьому отримують певні права. Діяльність харизматичних проповідників передбачала більш незалежне ставлення з боку місцевої Церкви, тоді як статус обраних і рукоположених ієрархічних служителів надавав їм права предстоятелів і кліриків.

Аналізуючи стан християнської ієрархії і церковних громад наприкінці I – початку II століття, протопресвітер Микола Афанасьєв зазначає: «Дідахі» ясно вказують, що функції пророка і єпископа співпадають, але один з них має поступитися місцем іншому. Автор «Дідахі» стоїть на боці пророка, але історія виявилася на стороні єпископа. Нові фактори, які з'являються з кінця II століття – вчення про пресвітерів-єпископів і про виокремлення єпископа – змінили значення церковного зібрання. Щоправда, на початках ці зміни були несуттєвими, але вони відкрили той шлях, який поступово приводить до кардинальної переміни ролі церковного зібрання. Але по суті ця роль поки залишається тою, що і раніше» [9].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, твір «Вчення дванадцятьох апостолів» говорить про факт існування церковної організації I ст. у формі незалежних християнських громад – місцевих Церков. Такий устрій церковного життя не перешкоджає автору «Дідахі» бачити у великій кількості помісних Церков єдину Церкву, засновану Ісусом Христом, а в кожній християнській громаді повноту всієї Христової Церкви. Така універсальна єдність реалізувалася за рахунок однієї віри, одного таїнства Євхаристії і євхаристійного спілкування між громадами, функціонування яких забезпечували подорожуючі представники харизматичного служіння – апостоли, пророки та дидакалі. Діючи в межах, які стосувалися Церкви в цілому, мандруючі апостоли як служителі, через яких передавалося апостольське переємство, залишали громаду у незалежному юрисдикційному статусі, а за її внутрішнім устроєм доручали стежити зібранню віруючих. Це вказувало на те, що як усі апостоли керують Церквою в цілому і кожен з них окремо опікується багатьма Церквами, так і кожна місцева Церква може мати свою ієрархію і незалежний устрій. Цим і пропонує керуватися письменник «Вчення дванадцятьох апостолів», коли каже, щоб християнські громади за умо-

ви відсутності харизматичних служителів обирали єпископів як постійних предстоятелів Церков. Таким чином, «Дідахі» – невеликий за обсягом твір, але глибоке за змістом джерело Священного Передання – розкриває і пояснює життя Церкви в один з найцікавіших періодів її існування.

Перспективними напрямками розвитку порушеної проблематики є розкриття богословських засад автокефалії помісних Церков шляхом дослідження творів ранньої християнської писемності – Священного Передання Церкви.

1. Біблія : книги Священного Писання Старого і Нового Завіту. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1407 с.
2. Ранние отцы Церкви : антология. – Брюссель : Издательство «Жизнь съ Богомъ», 1988. – С. 13 – 15.
3. Евсевий Памфил. Церковная история. – М. : Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, 2006. – 604 с.
4. Климент Александрийский. Строматы (Книги 1 – 3). – СПб. : «Издательство Олега Абышко», 2003. – Т. 1. – 544 с.
5. Мужі апостольські : збірка писань мужів апостольських у перекладі українською мовою викладачів та аспірантів Київської православної богословської академії / під. ред. Святейшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета ; [автор вступу та передмов до книг прот. Олександр Трофимлюк]. – К. : Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2010. – 304 с.
6. Ориген. О началах. Против Цельса. – СПб. : Библиополис, 2008. – 792 с.
7. Правила Православної Церкви з тлумаченнями єпископа Никодима (Мілаша) / Київська православна богословська академія ; упоряд. і перекл. С. М. Чокалюк. – К. : Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2016. – Ч. 2. – 983, [1] с.
8. Аман Адальбер-Гюстав. Повседневная жизнь первых христиан 95 – 197. – М. : Молодая гвардия, 2003. – 322 с.
9. Афанасьев Н. прот. Церковные соборы и их происхождение // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://predanie.ru/afanasev-nikolay-nikolaevich/protoierey/book/73721-cerkovnyue-sobory-i-ih-proishozhdenie/>
10. Гидулянов П. Митрополиты в первые три века христианства. – М. : Печатня А. Снегиревой, 1905. – 568 с.
11. Дамаскин (Папандреу), митр. Православие на пороге третьего тысячелетия. – К. : Видавничий дім Альтернативи, 1999. – 288 с.
12. Думенко С. П. Формування церковно-канонічних збірників в Донікейський період та їх характеристика: : дис... канд. богосл. наук / Думенко Сергій Петрович. – Київ, 2003. – 190 с.
13. Зом Рудольф. Церковний строй в первые века христианства / пер. с нем. А. Петровского, П. Флоренского. – М. : «Книжный магазин Д. П. Ефимова, 1906. – 258 с.
14. Мышцин В. Устройство христианской Церкви в первые два века. – Сергиев Посад, 1909. – 346 с.
15. Сагарда Н. Лекции по патрологии. I – IV века / под общ. и научн. ред. диакона А. Глущенко и А. Г. Дунаева. – М. : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. – 796 с.
16. Соловьев В. С. Введение к русскому изданию Διδαχῆ τῶν δώδεκα ἀποστόλων // Журнал «Православное обозрение». – М. : В Университетской типографии. – 1886 г. – Том II. – С. 476 – 496.

priest Serhii Kolot,

PhD in Theology,

scientific secretary and senior lecturer in biblical and philological sciences Kyiv orthodox theological academy

EVIDENCE OF EARLY CHRISTIAN MONUMENTS «TEACHING OF THE TWELVE APOSTLES» ON THE INDEPENDENCE OF THE LOCAL CHURCH

The article analyzes the attraction of Christian literature «Teaching of the Twelve Apostles». Determined and disclosed the existence of the theological principles of local Orthodox Churches in accordance with the product «Didache».

Key words: *Didache, local Church, charismatic ministry, bishop.*